

Op missie in het Rijk van Meester Kong

De roeping van
Frans Schraven (1873-1937)

Amsterdam
University
Press

Jan Jacobs

inkijkexemplaar

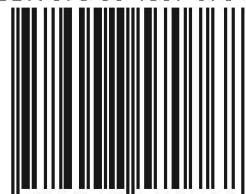
Op 9 oktober 1937, drie maanden na het uitbreken van de Tweede Chinees-Japanse Oorlog, werd de Noord-Chinese stad Chengtingfu na zware gevechten door het Japanse leger ingenomen. Voor de bisschop ter plaatse, de Nederlander Frans Schraven, lid van de congregatie van de lazaristen, braken enkele benarde uren aan. Tegen de avond werd hij opgepakt en kort daarna samen met acht andere Europeanen vlak bij zijn residentie vermoord. Hoogstwaarschijnlijk uit wraak vanwege zijn weigering om vrouwen die naar zijn missieterrein waren gevlucht, uit te leveren aan plunderende soldaten. Die waren op zoek naar geld en goederen, maar ook naar ‘troostmeisjes’.

In deze biografie gaat Jan Jacobs uitvoerig in op de achtergronden van de moord, maar ook op de wijze waarop Schraven zeventien jaar lang invulling heeft gegeven aan zijn kerkelijk leiderschap in een land dat toen bijna continu werd geteisterd door oorlog en geweld. Daarbij trok hij zich vooral het lot aan van de veelal arme boerenbevolking in zijn bisdom.

J.Y.H.A. (Jan) Jacobs is emeritus-hoogleraar kerk- en theologie-geschiedenis. Hij schreef onder meer over de geschiedenis van missie en missieactie, de wereld van de priesterreligieuzen en de geschiedenis van de oecumene. Voor zijn biografie over een van ‘de grondleggers’ van de Oud-Katholieke Kerk van Nederland ontving hij de Blaise Pascal-prijs.

AUP.nl

ISBN 978-90-4857-076-8

9 789048 570768

inkijkexemplaar

Op missie in het Rijk van Meester Kong

Op missie in het Rijk van Meester Kong

*De roeping van Frans Schraven
(1873-1937)*

Jan Jacobs

Amsterdam University Press

inkijkexemplaar

Deze publicatie is tot stand gekomen met steun van de Nederlandse Lazaristen en de Mgr. Schraven Stichting.

Afbeelding omslag: voorzijde: Bisschop Frans Schraven in Nederland, zomer 1925.
Op de achterzijde van links naar rechts: Gelovigen op het kerkplein voor de kathedraal van Chengtingfu; Deel van de stadsmuur van Chengtingfu; De haven van Shanghai rond 1900.

Ontwerp omslag en binnenwerk: Prezns | Marco Bolsenbroek, Zutphen

ISBN 978 90 4857 076 8
e-ISBN 978 90 4857 077 5
DOI 10.5117/9789048570768
NUR 681 | 704

© J.Y.H.A. Jacobs / Amsterdam University Press B.V., Amsterdam 2025

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 jº het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

De uitgeverij heeft ernaar gestreefd alle copyrights van in deze uitgave opgenomen illustraties te achterhalen. Aan hen die desondanks menen alsnog rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen met Amsterdam University Press.

Inhoud

Proloog: Shanghai, 1899 9

I Op missie in de geest van Vincent de Paul, 1625-1899 13

De stichting van de ‘Kleine Compagnie’ 15 | Om het behoud van het charisma van de stichter 19 | Evangelisatie in het spanningsveld tussen accommodatie en patriottisme 23 | Het moeizame begin van de China-missie van de lazaristen 31 | De vorming van een missiekerk met een lazaristenprofiel 38 | Op missie in het Rijk van Meester Kong 42

II Als lazarist naar China: het verhaal van een roeping, 1873-1899 45

Van boerenafkomst 47 | Op studie in Roermond en op Rolduc 52 | De Parijse jaren 55 | Priester-missionaris in China als toekomstperspectief 68

III Het Hemelse Rijk: ‘een missie voor het leven’, 1899-1908 71

De lange reis naar Chengtingfu 73 | De Boxersopstand: gewelddadigheden op afstand 82 | Apostolaat op het platteland van Zuidwest-Tché-ly 87 | Bestuurswerk in de bisschoppelijke residentie 92

IV Dienstbaar in de wereld van geld en goed, 1908-1920 101

In plaats van het Hemelse Rijk een aardse republiek 105 | Assistent-procurator in Shanghai 108 | Van één naar twee lazaristenprovincies in China 113 | Terug naar het Noorden: procurator in Tientsin 117 | Wel of niet directeur-professor in Chala 129 | Opnieuw naar Shanghai, nu als procurator generaal ‘ad interim’ 138 | In beeld voor een daadwerkelijke promotie 141

**V Bisschop in ‘misschien wel het beste vicariaat van Noord-China’,
1920-1925 143**

Tweespalt rond de vervulling van de vacature-De Vienne 146 | Een moeizame start als eerste niet-Franse kerkleider in Zuidwest-Tché-ly 154 | De bisschopswijding in de kathedraal van Chengtingfu 157 | Het werkgebied van de nieuwe bisschop 161 | Evangelisatie en apostolaat in Zuidwest-Tché-ly 163 | De zorg voor de materiële infrastructuur 170 | De priesteropleiding: speerpunt in het bisschoppelijk beleid 175 | De samenwerking met de naaste collegae 178 | Aanzetten tot een gezamenlijk beleid van alle lazaristenvicarissen in Noord-China 182 | Naar een gezamenlijk beraad van alle kerkleiders in China 187 | De deelname aan het Eerste Chinees Concilie 193 | De viering van twee jubilea 199

**VI Op verlof naar Europa vanuit een land in burgeroorlog,
1925-1926 203**

De ontvangst van een ‘Prins der Kerk’ in Limburg 207 | Driehonderd jaar Congregatie van de Missie in Parijs 210 | De verlofganger in de rol van missiepropagandist 213 | Het bezoek aan de graven der apostelen in Rome 216 | De terugreis naar een land, nog steeds geteisterd door burgeroorlog 221

**VII ‘Werken aan het heil der zielen te midden van oorlog en geweld’,
1926-1937 227**

Het leven in een land zonder een stabiel bestuur 230 | De staat van het vicariaat 238 | Met andere bestuurders ook een ander beleid 241 | De ‘utopieën’ van Vincent Lebbe 249 | De verzelfstandiging van de kerkdistricten Lihsien, Chaoshien en Shuntehfu 254 | Uiteenlopende ideeën over de toekomstige status van Chengtingfu 260 | De voornaamste opdracht van een bisschop 267 | De stichting van een trappistenklooster nabij Chengtingfu 270 | Het debat over aparte reguliere oversten en meerdere reguliere huizen in elk vicariaat 275 | Blijvende zorgen over het ‘Séminaire Saint-Vincent’ als centraal opleidingshuis voor Noord-China 282

**VIII Leven en dood tijdens ‘de Oorlog van de Weerstand’,
1937-1938 289**

‘Vroeg of laat zal het wel op een oorlog uit moeten draaien.’ 291 | ‘Wij verrichten onzen missiearbeid alsof China heelemaal in vrede leefde.’ 295 | Ontvoerd en in koelen bloede vermoord 300 | Waarheidsvinding: een bijna onmogelijke opgave 307 | Financiële schadeloosstelling en morele genoegdoening 322 | Niet voorgoed achter de horizon verdwenen 326

INHOUD

Verantwoording 337
Woorden van dank 343
Lijst van afkortingen 345
Geraadpleegde bronnen en literatuur 347
Register van persoonsnamen 361

Proloog: Shanghai, 1899

Na een zeereis van vierendertig dagen arriveerden vier jonge lazaristen-missionarissen op 30 september 1899 in de Zuid-Chinese handelsmetropool Shanghai. Het waren Frans Schraven uit Lottum (Nederland), Cyprien Aroud uit Lyon (Frankrijk), Francesco Pistone uit Cavallermaggio (Italië) en Ernst Gärtner uit Luxdorf (Oostenrijk). Zoals toentertijd in lazaristenkring gebruikelijk was, waren zij tijdens hun reis ‘gechaperonneerd’ door een oudere medebroeder die na een verlofperiode in Frankrijk de lange, soms saaie maar vaak ook gevaarlijke bootreis Marseille-Shanghai voor de tweede maal maakte. Maar diens naam wordt nergens genoemd. Van de vier die nu voor het eerst voet op Chinese bodem zetten, was de vijftwintigjarige Frans Schraven de oudste. Hij kwam uit een boeregezin dat sinds 1879 een akkerbouwbedrijf runde in het stille buitengebied van het Noord-Limburgse Maasdorp Broekhuizen vorst. Maar na een vijftal jaren als student in het dichtbevolkte en rumoerige Parijs te hebben gewoond, zal hij bij het van boord gaan niet al te zeer zijn geschrokken van het lawaaierige gekrioel op en rond het havenfront.¹ Toch zal hij bij het horen van die kakofonie aan vreemde en onbegrijpelijke woorden en klanken opgelucht adem hebben gehaald, toen hij aan de kade een Franse confrater zag staan, die in Shanghai woonde en werkte. Die wist het vijftal snel uit de drukke mensenmassa op het havenhoofd vandaan te loodsen.²

Die confrater was waarschijnlijk de Franse lekenbroeder Charles Barrière (1854-1927).³ Hij behoorde tot de vaste bewonersgroep van drie tot vier lazaristen die werkzaam waren op de ‘generale procuruur’ van de congregatie, die sinds 1857 in de vrijhandelshaven Shanghai was gevestigd. Die procuruur, ad-

- 1 Voor Shanghai als drukke havenstad: ‘Shanghai: Oprijzend uit de zee’, in: Steenhuis en Teunissen, *De grote wilde vaart*, 126-146.
- 2 Voor de vier jonge lazaristen-missionarissen: Van den Brandt, *Les Lazaristes*, 140-141. In Brievenboek, nr. 37, d.d. 20-9-1899 spreekt Frans Schraven over vijf lazaristen, maar hij noemt geen namen. In *AnnCM* 65 (1900), 15 staan de namen van de vier hierboven genoemden en hun benoeming voor China. De oudere medebroeder wordt ook hier niet genoemd.
- 3 Voor hem: Van den Brandt, *Les Lazaristes*, 95 en ook *AnnCM* 92 (1927), 361-364. Hij heeft niet minder dan 47 jaar lang op de procuruur in Shanghai gewerkt.

ministratiekantoor en bestuurscentrum ineen, was gelegen in de zogenoemde 'Franse concessie'. Dit qua omvang aanvankelijk vrij bescheiden stadsdeel bezijden de Huangpu-rivier had de Franse overheid in 1847 bij de Chinese keizer als 'eigendom' opgeëist om haar economische en politieke belangen in diens rijk veilig te stellen.⁴ Na een uitbreiding in 1861 had deze nu geheel Franstalige enclave een eigen, grotendeels door Fransen bemande 'gemeenteraad' gekregen onder toezicht van de Franse consul ter plaatse. In 1858 hadden de lazaristen er in de Rue Laguerre een representatief herenhuis aangekocht. Hoofdbewoner van dit pand was de *procureur général*. Hij was belast met de afwikkeling van het internationale en nationale geld- en goederenverkeer van en naar de verschillende missiegebieden die de congregatie in Noord- en Zuid-China bezat. Vanaf 1890 vervulde deze procurator ook de functie van *visiteur provincial* ('provinciale overste'), hetgeen betekende dat hij nu ook aan het hoofd stond van alle lazaristen in het keizerrijk. Zijn woonhuis gold daarmee ook als het bestuurlijk hart van de lazaristenmissie in heel China. En tenslotte fungeerde het huis ook nog als logeeraadres voor aankomende en vertrekkende missionarissen. Net gearriveerde priesters en broeders konden hier gedurende enkele dagen acclimatiseren alvorens zij naar het hun toegewezen missiegebied moesten doorreizen. En missionarissen die op verlof mochten, verbleven er tot de aankomst van de boot, terug naar Europa.⁵

Voor Frans Schraven en zijn collegae duurde het verblijf in de Rue Laguerre echter iets langer dan aanvankelijk hun bedoeling was. Sinds een jaar of wat was her en der in het Chinese keizerrijk sprake van gewelddadige acties tegen buitenlandse 'imperialisten'. Daarbij moesten ook missionarissen en zendelingen het geregeld ontgelden, omdat zij als handlangers van die imperialisten werden beschouwd.⁶ Maar in Shanghai hadden zij niet veel te vrezen. In de haven lagen bijna permanent enkele Britse, Amerikaanse en Franse kanoneerboten. Hun bemanningen, veelal goedbewapende mariniers, zorgden alleen al door hun aanwezigheid voor veiligheid en rust in de metropool aan de Huangpu-rivier.

Die westerse aanwezigheid had alles te maken met de afloop van een oorlog die bekend staat als de Eerste Opiumoorlog. Die door Groot-Brittannië in 1839 uitgelokte oorlog was vooral bedoeld om keizer Daoguang (1821-1850) ertoe te dwingen zijn rijk open te stellen voor de invoer van de in Brits Indië geproduceerde opium. De Britten wonnen die oorlog, waarna een door de keizer aangewezen onderhandelaar op 29 augustus 1842 het Verdrag van Nanking

4 De Huangpu-rivier wordt ook wel aangeduid als de Whangpu-rivier.

5 Voor de geschiedenis en betekenis van de generale procureur: Maurice Bouvier, 'Procure générale de Shanghai', in: *AnnCM* 76 (1911), 191-205.

6 Met die gewelddadigheden zijn in dit geval de acties van de Boxers bedoeld. Zie hiervoor hoofdstuk III, 82 e.v.

(nu Nanjing) moest ondertekenen: het eerste van de later door China zo gehate ‘Ongelijke Verdragen’. Zo moest de keizer ermee instemmen dat vijf aan de Zuid- en Oost-Chinese Zee gelegen steden de status van vrijhandelshaven kregen. Een van die steden was Shanghai. Britse staatsburgers mochten er voortaan onbeperkt handel drijven. Een jaar later wisten de Verenigde Staten bij het Verdrag van Wanghia eveneens handelsvrijdom in die vijf Verdragshavens af te dwingen. Tevens kregen Amerikaanse en Britse zendingsgenootschappen verlof om in deze steden kerken, ziekenhuizen en scholen te bouwen. Datzelfde wist de Franse regering in 1844 bij het Verdrag van Huangpu voor de katholieke kerk te bereiken.⁷ Hiermee kwam het – protestantse en katholieke – christendom uit de illegaliteit, althans in die vijf Verdragshavens. Dat de Franse overheid een drietal jaren later in Shanghai de beschikking kreeg over een eigen territorium: de al genoemde ‘Franse concessie’, lag in het verlengde van dat Verdrag van Huangpu. Kort voordien hadden Groot-Brittannië en de Verenigde Staten ook al een eigen *settlement* in Shanghai weten te verkrijgen.⁸

Het besluit van de *conseil général* (‘het algemeen bestuur’) van de lazaristen in Parijs om zijn missieprocurator in China, de Fransman Edmond-François Guierry (1825-1883), in 1856 verlof te geven om in de Franse concessie van Shanghai zijn *résidence* te vestigen, was echter niet enkel ingegeven door veiligheidsoverwegingen.⁹ Minstens even belangrijk was, dat sinds medio jaren vijftig vrijwel alle Franse rederijen die vanuit Marseille op China voeren, inmiddels Shanghai als eindbestemming hadden uitgekozen in plaats van het in het uiterste zuiden gelegen Macao (sinds 1999 Aomen). Dat betekende dat voortaan alle missionarissen die de reis naar China overzee maakten, in Shanghai aankwamen. Een lazaristenvestiging in deze havenstad lag dus alleszins voor de hand.

De Franse concessie is in de decennia nadien uitgegroeid tot een Parijs in het klein of zoals de Nederlandse scheepsarts-schrijver Jan Jacob Slauerhoff (1898-1936) na een bezoek aan Shanghai ooit schreef ‘een Europees vierkantje in gele oneindigheid.’¹⁰ Frans Schraven zal zich over die Europese uitstraling verbaasd hebben, toen hij op 30 september 1899 in de ruim aangelegde wijk

7 Voor de Eerste Opiumoorlog, de ‘Ongelijke Verdragen’ en de gevolgen voor het christendom: Cheng Shan-Hwei en Nienhuys, *China*, 209-213 en Spence, *The Search*, 160-166. In sommige studies wordt niet van het Verdrag van Huangpu, maar van het Verdrag van Whampoa gesproken. Het werd op 25 augustus 1845 in Macao geratificeerd. Hiermee werd in feite de basis gelegd voor het zogenoemde Frans protectoraat dat vanaf 1860-1862 tot het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog een stempel heeft gedrukt op het missiewerk in China. Zie hiervoor ook I, 28-30.

8 In 1863 werden de Britse en Amerikaanse *settlement* samengevoegd tot de *International Settlement*.

9 Voor Guierry: Van den Brandt, *Les Lazaristes*, 58-59 en ook ‘Liste des Confrères qui ont travaillé dans la Procure Générale de Chine’, in: ACMP C 162-I-ab-1.

10 Uit een brief van Slauerhoff, in: Aalders en Voskuil, *Logboek Slauerhoff*, 72. Zie ook Cornet, *Le Paris de l’Orient*.

arriveerde. Maar daarvoor was hij niet naar China gekomen. Hij was dan ook blij dat hij veertien dagen later samen met Ernst Gärtner naar zijn eigenlijke bestemming kon vertrekken: het in Noord-China gelegen vicariaat Zuidwest-Tché-ly. Dat werd zijn werkterrein als priester-missionaris. Missionaris in de strikte zin van het woord is hij echter niet lang gebleven.

In april 1908 moest hij in opdracht van zijn oversten opnieuw naar Shanghai afreizen, maar nu dus vanuit Noord-China. Hij kwam er – tot eind december 1910 – te werken als assistent-procurator en vanaf eind 1915 tot in juli 1919 als procurator generaal *ad interim*. Plichtsgetrouw als hij was heeft hij de bij deze functies behorende taken heel gedisciplineerd en met grote accuratesse uitgevoerd. Voor algemene overste François Verdier (1856-1933) was dat een van de redenen om hem in december 1919 in Rome voor te dragen als bisschop ten behoeve van het vicariaat Zuidwest-Tché-ly, het missiegebied waar hij in 1899 zijn loopbaan als missionaris was begonnen. Paus Benedictus XV (1914-1922) nam die voordracht over en benoemde hem begin december 1920 tot apostolische vicaris van die missie en een tweetal weken later tot titulair bisschop van Amycle, een niet meer bestaand bisdom op de Griekse Peloponnesos.¹¹ Bijna zeventien jaar later kwam er – heel onverwacht – een gewelddadig einde aan zijn leven en werken als bisschop-missionaris in een land dat vanaf zijn komst in 1899 bijna permanent geleden heeft onder oorlog en geweld. Hoe Frans Schraven zich in die vaak chaotische en ook gevaarlijke situatie staande heeft gehouden, krijgt in deze biografie alle aandacht.

11 De kerkrechtelijke aanduiding voor dit type bisschop is *In partibus infidelium*.